

ПАМ'ЯТНА ДАТА

© Фадєєнко Г. Д., Милославський Д. К., Грідасова Л. М., Бенько О. Г., Кулєшова О. М., Кужель У. М.

УДК 616. 1 (092)

**Фадєєнко Г. Д., Милославський Д. К., Грідасова Л. М., Бенько О. Г., Кулєшова О. М.,
Кужель У. М.**

АКАДЕМІК Л. Т. МАЛА – ЛЕГЕНДА МЕДИЦИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

(до 95-річчя з дня народження академіка Любов Трохимівни Малої)

ДУ «Національний інститут терапії імені Л. Т. Малої НАМН України» (м. Харків)

«Я уверена, что на непростом пути жизни и творчества поколениям врачей XXI века факелом надежды и гарантом свершений будут замечательные представители, творцы медицины предшествующих десятилетий...»

Академік Л. Т. Мала

Ці слова академіка Л. Т. Малої стали пророчими. Згадуємо про легенду нашої медицини, видатну особистість ХХ століття академіка Л. Т. в рік її дев'яностоп'ятиріччя.

Академік Л. Т. Мала – засновник могутньої сучасної школи терапевтів і кардіологів, автор понад 700 наукових праць, 32 монографій, які стали «настільними» для багатьох поколінь лікарів. Наукові розробки академіка Л. Т. Малої захищені 25 охоронними документами, 5 авторськими свідоцтвами, 20 патентами України та інших країн. Під керівництвом академіка Л. Т. Малої захистили дисертації 36 докторів і 188 кандидатів медичних наук. Протягом більше ніж 30 років (1972-2003 р. р.) Л. Т. Мала була незмінним Головою Спеціалізованої вченої ради з присудження вчених ступенів (з терапії, кардіології і педіатрії) при Харківському медичному інституті (ХМІ), згодом

перейменованим у Харківський державний медичний університет (ХДМУ). Академік Л. Т. Мала – засновник і перший директор Національного інституту терапії НАМН України (1981-2003), який з 2004 року носить її ім'я. Л. Т. Мала брала активну участь в роботі 62 міжнародних і європейських конгресів і симпозіумів, входила до складу редакційних рад 11 видань України, Росії та країн СНД з внутрішньої медицини («Кардіологія», «Клінічна фармакологія і терапія», «Журнал Академії медичних наук України», «Український кардіологічний журнал», «Лікарська справа», «Ліки», «Клінічна фармація», «Харківський медичний журнал», «Вісник фармації»). З 1977 року Л. Т. Мала була незмінним головою Обласного товариства терапевтів ХМТ, заступником голови Українського товариства терапевтів і кардіологів, членом президії Наукового товариства кардіологів СНД, членом президії Міжнародної асоціації інтерністів і кардіологів країн СНД. У 1996 році академік Л. Т. Мала стала членом Міжнародного товариства гіпертензіологів (ISH).

Наукова і суспільна діяльність академіка Л. Т. Малої отримала широке визнання, перелік її досягнень вражає навіть у стислому викладі: Лауреат Державної премії СРСР (1980), премії ім. М. Д. Стражеска (1983, 1997), премії ім. П. І. Шатілова (1981, 1983, 1987), премії ім. С. І. Вавілова (1989), академічної премії з клінічної медицини АМН України (1995, 2000). Л. Т. Мала була відзначена орденами Трудового Червоного Прапора (1960), Богдана Хмельницького III ступеня (1995), Ярослава Мудрого V ступеня (1998), ордена Держави і Золотої медалі Польської академії медичних наук (1999); удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці і Золотої медалі «Серп і Молот» (1979); Героя України з врученням «Ордена Держави» (1999), ордену «Золота зірка» (2003), ордену Вітчизняної війни II ст. (1985), 14 медалей. За цикл фундаментальних праць з кардіології «Дослідження фундаментальних механізмів дії оксиду азоту на серцево-судинну систему, як основу патогенетичного лікування її захворювань» Л. Т. Мала була посмертно відзначена Державною премією України (2003). За військово-медичні заслуги вона була нагороджена медалями «За бойові заслуги», «За участь в героїчній обороні Кавказу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні». Наукові і людські заслуги Л. Т. Малої знайшли загальнодержавне визнання:

член-кореспондент АМН СРСР (1967); Заслужений діяч науки і техніки України (1968); дійсний член АМН СРСР (1974); лауреат Державної премії СРСР (1980); дійсний член РАМН (1991); дійсний член НАН України (1992); ініціатор заснування АМН України та її дійсний член (1993).

Світове визнання заслуг Любов Трохимівни відзначено Біографічним інститутом США, який у 1996 році нагородив Л. Т. Малу почесним званням «Людина року» і нагородив «Міжнародним культурним дипломом пошани» (1997). Міжнародний Європейський біографічний центр (Кембрідж, Великобританія) з 1998 року включає її ім'я у видання «2000 видатних вчених ХХ століття». З листопада 1997 року Л. Т. Мала – заступник генерального директора Міжнародного біографічного Центру в Європі (Кембрідж, Англія), член Міжнародної асоціації інтерністів (1977), дійсний член Міжнародного товариства з кардіоваскулярної фармакоterapiї (1993), член Міжнародного товариства з артеріальної гіпертонії (1997).

Любов Трохимівна Мала народилась 13 січня 1919 року в селі Копані Оріхівського району Запорізької області. Вирішивши присвятити себе медицині, Л. Т. Мала з 1933-1938 рр. навчилася на лікувальному факультеті ХМІ. Свій трудовий шлях вона розпочала лікарем амбулаторії та лікарні села Петровеньки Краснолучанського району Ворошиловградської (нині Луганської) області (1938–1941 р. р). В період Великої Вітчизняної війни майбутній академік з червня 1941 р. по вересень 1946 р. знаходилася в рядах Радянської Армії. В ці роки Л. Т. Мала – військовий лікар, заступник начальника сортувального госпіталю, евакогоспіталів №1602 і №3416, заступник начальника лікувального відділу Харківського військового округу.

Після війни в 1946-1949 р. р. Л. Т. Мала – клінічний ординатор ХМІ, 1949–1952 р. р. – асистент, 1952-1954 р. р – докторант, 1954-1955 р. р. – доцент кафедри терапії ХМІ. У 1950 році Л. Т. Мала захистила кандидатську дисертацію на тему «Туберкулінодіагностика в клініці внутрішніх хвороб», а в 1954 році – докторську дисертацію «Про зміни серцево-судинної системи при туберкульозі». З 1955 р. Л. Т. Мала – професор, а з 1961 р. і до кінця життя – завідувача кафедрою госпітальної терапії ХМІ, надалі ХГМУ.

В своїй науковій діяльності Л. Т. Мала плідно співпрацювала з видатними вченими свого часу: проф. В. М. Дзяком, О. Й. Грицюком, академіками Є. М. Тарєєвим, О. Л. М'ясниковим, Є. І. Чазовим, Д. Ф. Чеботарьовим, В. В. Фролькісом, О. В. Коркушко, Є. М. Нейко, Г. В. Дзяком, А. Д. Візіром, В. М. Коваленком, членом-кореспондентом В. З. Нетяженко, проф. Ю. А. Філіпповим. З багатьма із них Любов Трохимівну зв'язували не тільки наукові контакти, але й особиста дружба.

Мала Л. Т. володіла даром наукового передбачення. У 60-і роки ХХ століття, коли перше місце за поширеністю та інвалідизуючими наслідками зайняв туберкульоз, Л. Т. Мала зайнялася складними проблемами фтизіатрії. У фундаментальній монографії «Діагностика та лікування хвороб серця і судин, обумовлених туберкульозом» (1969) вона детально освітила проблеми специфічних і неспецифічних уражень всіх ланок серцево-судинної системи при туберкульозі.

Основними напрямками наукової діяльності академіка Л. Т. Малої, після праць в області фтизіатрії, стає кардіологія. Свою діяльність вона присвятила вивченню особливостей серцево-судинної системи при атеросклерозі, ішемічній хворобі серця (ІХС), гіпертонічній хворобі (ГХ), гострому інфаркті міокарду (ГІМ), серцевій недостатності (СН); дослідженням пресорних і депресорних систем нейрогуморальної регуляції організму.

Особливу роль в наукових працях Л. Т. Малої займає гострий ІМ. З групою ентузіастів, своїх найближчих учнів та послідовників, у 1967 році на базі 27 клінічної лікарні вона організувала одне з перших на Україні спеціалізоване відділення для хворих ГІМ з блоком реанімації та інтенсивної терапії. Крім того, в більшості МКЛ м. Харкова були створені спеціалізовані кардіологічні відділення. Л. Т. Мала першою в Україні у 70-і роки ХХ століття впровадила в практику систему поетапного лікування хворих ІМ (стаціонарний, санаторно-курортний і амбулаторно-поліклінічний етапи). За ініціативою Л. Т. Малої в структуру кардіологічної допомоги населенню м. Харкова запроваджують кардіологічні бригади швидкої допомоги, реабілітаційні відділення в лікарнях, приміський кардіологічний санаторій.

У 1984 році під керівництвом Л. Т. Малої вперше в Харківському регіоні в умовах відділень реанімації хворим ІМ стали проводити системний тромболізіс препаратом стрептазою. Смертність від ІМ в клініках нашого міста в ці роки була вдвічі менше ніж в цілому по Україні.

Інтереси академіка Л. Т. Малої не обмежувалися дослідженнями тільки в кардіології. Вона розглядала терапію як базову медичну дисципліну, основану на принципах цілісності організму. Під її керівництвом визначаються перспективи наукових досліджень в основних галузях терапії – гастроентерології, кардіології, пульмонології, нефрології. Для створення цілісної структури терапевтичної допомоги у Східному регіоні України в 1986 році був організований Харківський НДІ терапії, на базі філіалу Київського НДІ кардіології ім. академіка М. Д. Стражеска. В інституті, окрім вже існуючих палат кардіологічного профілю, відкриваються відділення гастроентерології,

пульмонології, нефрології. Під керівництвом академіка Л. Т. Малої розпочинається всебічне вивчення причин хронізації захворювань внутрішніх органів, а також розробка методів ранньої діагностики, лікування і профілактики найпоширеніших захворювань серцево-судинної системи, органів дихання, захворювань шлунково-кишкового тракту та нирок, впровадження результатів досліджень в практику охорони здоров'я.

Вихована в традиціях терапевтичної школи академіка М. Д. Стражеска і Харківської терапевтичної школи (проф. О. Х. Кузнецов, П. І. Шатілов, К. М. Георгіївський, В. М. Коган-Ясний та інші), Л. Т. Мала зуміла створити і свою терапевтичну школу.

Формування терапевтичної школи академіка Л. Т. Малої почалося в 1961 році, коли вона очолила кафедру госпітальної терапії Харківського медичного інституту. В цей час Любов Трохимівна велику увагу приділяє вихованню наукових кадрів. Її науковий колектив постійно поповнюється кращими випускниками ХМІ і медичних вищих навчальних закладів України. Академік Л. Т. Мала – прекрасний лектор, мудрий педагог, фундатор студентського наукового гуртка в ХДМУ. Постійна робота Л. Т. Малої з молоддю – студентами випускних курсів – поєднувалася з організацією процесу навчання у вузі, в субординатурі, інтернаті: розробкою і створенням робочих програм і планів, організацією республіканських і всесоюзних науково-методичних конференцій.

Поряд зі своєю багатогранною професійною діяльністю, Л. Т. Мала брала активну участь в суспільно-політичному житті країни – була делегатом XXII і XXV з'їздів Компартії України, делегатом XXVI і XXVII з'їздів КПРС, багато років була членом Харківського міського КП України, членом президії Харківської Обласної Ради народних депутатів, членом Комітету радянських жінок (1961-1991), делегатом VI Всесвітнього конгресу жінок, учасником міжнародних симпозіумів жінок. В 1999 році Л. Т. Мала була удостоєна звання «Почесний громадянин міста Харкова» №1. Окрім колег – академік Л. Т. Мала тісно співпрацювала з представниками суміжних медичних спеціальностей: генетиками акад. М. П. Бочковим, акад. В. А. Кордюмом, проф. В. Г. Шахбазовим, член-кориспондентом О. Я. Гречаніною, імунологами акад. В. М. Васильєвим, патофізіологами – акад. В. В. Фролькісом, біохіміками акад. А. В. Паладіним, проф. А. М. Утевським, П. А. Каліманом. Л. Т. Мала була в дружніх відносинах

з такими відомими людьми, як: космонавти В. В. Терешкова, О. А. Леонов, поетами Р. Г. Гамзатовим, Б. О. Чичибаїним, актором М. О. Ульяновим, неодноразово зустрічалася з В. В. Щербицьким, Л. Д. Кучмою, Є. П. Кушнар'євим, О. С. Масельським та іншими політиками, директорами великих харківських науково-дослідних інститутів – акад. О. Я. Усиковим, В. П. Шестопаловим (ІРЕ АН УРСР), Б. І. Веркіним (ФТІНТ АН УРСР).

Любов Трохимівна Мала з великою повагою відносилася до своїх попередників і вчителів – корифеїв вітчизняної терапевтичної школи, висвітлювала їх життя і діяльність в доповідях на засіданнях товариства терапевтів ХМТ. У своїх планах і зверненнях вона завжди намагалася бути гідним послідовником мудрих вчителів – представників української терапевтичної науки, лікарів з великої букви М. Д. Стражеска, Ф. Г. Яновського, П. І. Шатілова, І. М. Оболенського, С. Г. Якушевича, К. М. Георгіївського, В. М. Когана-Ясного, С. Я. Штейнберга, Р. І. Шарлая. Створений за ініціативою Л. Т. Малої музей інституту, став не тільки пам'яттю про Великого лікаря, але і свідченням того, що життя, присвячене служінню людині, завжди залишає слід в серцях людей і в пам'яті поколінь.

Померла Л. Т. Мала 14 квітня 2003 року після важкої нетривалої хвороби на 85-у році життя. Похована академік Л. Т. Мала на алеї Героїв на 2-му кладовищі в м. Харкові, де в 2004 році був встановлений бронзовий бюст Великому Терапевту. Меморіальні пам'ятні дошки академіку Л. Т. Малій встановлені на фасадах ДУ «Національний інститут терапії імені Л. Т. Малої НАМН України» і Харківського національного медичного університету. З метою увічнення пам'яті Любові Трохимівни розпорядженням Кабінету Міністрів України №213-р від 9.04.2004 року Інституту терапії АМН України присвоєно ім'я Л. Т. Малої, а у 2013 році інститут отримав статус Національного.

На сьогоднішній день ДУ «Національний інститут терапії імені Л. Т. Малої НАМН України» – наукова медична установа, широко відома в Україні. Це могутній комплекс, який складається з сучасних діагностичних, лабораторних і клінічних підрозділів, висококваліфікованих лікарів і персоналу, робота яких спрямована на науковий пошук і впровадження в терапевтичну практику нових ефективних методів діагностики, профілактики і лікування внутрішніх хвороб задля збереження здоров'я пацієнта.

Література

1. Мала Любов Трохимівна. Державні нагороди України. Кавалери та лауреати: довідково-енциклопедичне видання / Уклад. В. В. Болгов, І. В. Болгов. – К.: Інститут біографічних досліджень, 2008. – С. 33.
2. Мала Любов Трохимівна. Національна Академія медичних наук України. 20 років : 1993-2013 / Під ред. А. М. Сердюка. – К.: «Авіцена», 2013. – С. 14, 192, 286-287.
3. Мала Любов Трохимівна. Новітня історія України. Імена. Звершення. Творчість. Запоріжжя : І випуск. – К.: «Новий світ», 2006. – С. 36.
4. Мала Любов Трохимівна. Хто є Хто в Україні. – К.: «К. І. С.», 2000. – С. 286.
5. Петрова З. П. Малая Любовь Трофимовна. Выдающиеся педагоги высшей школы г. Харькова : биографический словарь / З. П. Петрова. – Харьков : Глобус, 1998. – С. 399-402.
6. Скляр В. Академік Любов Мала – фундатор Харківської терапевтичної школи. Українки в історії ХХ-ХХІ століття / В. Скляр. – Київ : Либідь, 2012. – С. 42-46.

Матеріали надійшли 24. 09. 2014 р.